

Jardunaldiak. Ugalkortasunaren auzia etorkizuneko Euskal Herrian
Urriak 20, Bilbo
Gaindegia eta EHUKo Soziologia I Saila

Sarrera: EUSKAL HERRIKO DEMOGRAFIA ZERTAN DEN

Mila Amurrio eta Ane Larrinaga, EHUKo irakasleak

Gaur bildu gara hemen Euskal Herriko ugalkortasuna ikuspegi demografikotik aztertzeko. Ugalkortasunaren azterketa egiterakoan abiapuntutzat hartu behar dugu prozesu demografiko hori ez dela hutsune batean garatzen, baizik eta instituzio sozialen barnean eta testuinguru sozial eta historiko jakin batean. Ikuspegi demografikoak errealitate sozialaren dimentsio kuantitatiboak azpimarratzen ditu eta neurketarako tresnak garatu ditu. Baina, adierazle demografikoek erakusten dizkiguten portaerek gogoeta soziologikoarekin uztartzen direnean baino ez dute hartzen zentzu osoa. Izan ere, gertakari demografikoen lehen zergatiak gizartean bilatu behar dira eta gertakari horien ondorioak ere gizartera itzultzen dira.

Ikuspegi demografikoak **Trantsizio Demografikoaren Teoria** erabili du erreferentziazko marko teoriko orokor gisa herrialde garatuetako populazioaren dinamika esplikatzeko. Teoria horrek funtsean gizarteko heriotza- eta jaiotzasak jartzen ditu harremanetan. Abiapuntutzat hartzen du lehen fase batean bi tasa horiek altuak zirela, eta, trantsizio baten ondoren, azken fasean baxuak izatera igaro zirela, gizartea bera nekazaritza eredutik sistema industrialera igaro zen aldi berean. Bitarteko fasean, populazioaren hazkunde azkarra gertatu zen, hilkortasuna kontrolatzeko gaitasunak ez zuelako pareko ahalmenik lortu jaiotzak kontrolatzeko ahalmenean. Hartara, denbora batez, jaiotzak heriotzak baino askoz ere gehiago izan ziren.

Heriotza-tasen jaitsierak trantsizio horren hasiera ekarri zuen. Hauxe da Mendebaldeko dinamika demografikoaren ezaugarrietako bat. Jaitsiera hori bizi mailak eta ingurugiroak izandako hobekuntzarekin lotuta dago baita

elikaduraren eta osasun baldintzen garapenarekin ere. Esan dugun bezala, hasiera batean heriotza eta jaiotzen arteko desfaseak populazioaren itzelezko hazkundera eragin zuen. Baina, prozesuaren azken unean, jaiotzak beherantz joan ziren: bikoteen elkarketetan gertatu ziren joera berriak eta kontrazepzio metodoen hedapenak ugalkortasun nahia gutxitu zuten; apurka-apurka, gero eta jaiotza txikiagoa hilkortasun oso txikiarekin orekatu zen; horrek populazioaren hazkunderaren aukerak mugatu zituen.

Beraz, aldaketaren **lehen ardatza heriotza-tasen jaitsiera** izan bazen, aldaketaren **bigarren ardatza ugalketaren esparruan burututako iraultza** izan zen. Ildo horretan, jaiotzetan izandako aldaketek, modernizazioarekin batera, familiaren barne egituran eta harreman pribatuen esparruan gertatzen ari zen iraultza iragarri zuten. Izan ere, familiaren instituzioa eraldatu egin zen, tamainan ez ezik, egituran eta helburuetan ere.

Trantsizio demografikoaren eredu teoriko hau, alde batetik, Mendebaldean bizi izandako aldaketa deskribatzeko erabili izan da, eta, bestetik, herrialde ez garatuen bilakaera demografikoari buruzko predikzioak egiteko. Hala ere, garapen bidean dauden herrialdeetan gauzatu den dinamika demografikoa eta gizarte industrialetan burututakoa ez dira berdinak izan. Gizarte ez garatuetan heriotzak Mendebaldean baino askoz ere azkarrago jaitsi dira, baina jaitsieraren arrazoiak gizarte horietatik at bilatu behar dira eta ez barneko garapen industrialak eragindako bizi mailari esker. Jaiotzei dagokienez, jaisten badoaz ere, heriotzak baino askoz ere motelago jaisten dira. Horrela, populazioaren hazkunde erritmoa Mendebaldean garai aurreindustrialean baino askoz ere altuagoa da herrialde horietan.

Bestalde, teoriaren oinarri prediktiboa **modernizazio** prozesuan datza, esaten baitu behar adineko modernizazio bultzadarekin jaiotzak eta heriotzak beti aldatzen direla bide beretik. Hala ere, teoriak ez du zehazten zenbateko

modernizazio maila den beharrezkoa eta ez du esaten zein une zehatzetan hasiko den jaitsiera. Oro har, ikusten denez, trantsizio demografikoaren ereduak kutsu etnozentrikoa dauka baita gehiegizko generalizazioa erabiltzeko joera ere.

Gizarte garatuei dagokienez, aipatu dugun marko teorikoak Mendebaldeko herrialdeak trantsizio demografikoaren amaieran —edo trantsizio demografikoa dagoeneko amaituta— kokatzen ditu eta, ustez, prozesu demografiko berri baten hastapenetan. Gizarte garatuek, hau da gure gizarteek, egitura demografikoa eta egitura kulturala eta ideologikoa aldatu dituzte euren sistema ekonomikoarekin batera. Horrela, trantsizio klasiko horretan —esaten denez— populazioek ikasi dute inposaturiko patuari aurre egiten bai ekonomian bai ugalketan. Izan ere, gizabanakoaren mailan burututako ugalketa-mekanismoen kontrola gizarte mailan lortutako naturaren kontrolaren adierazpena da. Beraz, aurrerapen teknologikoak, esparru ekonomikoan eta industrialean ez ezik osasun teknologietan eta ingeniari-tza biologikoan ere adierazi dira.

Aurrerapen horiek, aldi berean, eragin sozial garrantzitsuak sorrarazten dituzte, besteak beste, gaur egungo Europako populazioaren bizitza itxaropena nabarmen luzatu da —Europako ekialdean salbu—, eta, orokorrean, bizi kalitatea ere hobetu egin da. Helduen ahalmen ekonomikoa gazteena baino handiagoa da eta, fase demografiko honetan badirudi seme-alabak ez direla hain beharrezkoak zaharren premia ekonomikoei irtenbidea emateko eta bai, aldiz, zama ekonomiko bat gurasoentzat. Beste maila batean, seme-alabak eragozpen bat ere izan daitezke gurasoen bestelako autogarapen premia batzuk asebate ahal izateko. Ildo horretan, familia unitatearen erreprodukzioa, bai zentzu ekonomikoan bai sozialean, premia soziala izatetik hautaketa pertsonala izatera igaro da, eta hautaketa hori motibazio afektiboetan besterik

ezin daiteke oinarritu gure gizartean. Horrela, aldaketa sozial eta familiarren atzean mekanismo ideologiko eta kulturalak atzematen ditugu gaur egun. Trantsizio demografikoaren amaierarekin batera, familiari buruzko eta nortasun indibidualari buruzko balio aldaketa izugarria nabarmendu da Mendebaldeko kulturean. Horrek isla izan du adierazle demografiko guztietan, denak jaitsi baitira, jaiotza uneko bizi itzaropena kenduta.

Egoera berri horrek bultzatuta, **Bigarren Trantsizio Demografikoaren** kontzeptua sortu da, hain zuzen ere, Bigarren Mundu Gerratik hona Mendebaldeko herrialdeetan familiak bizi izan dituen aldaketak deskribatzeko. Aldaketa horiek, labur adierazita, honako gertakari hauetan adierazi dira: ezkontza adina atzeratu egin da, gora egin du bakarrik bizi direnen kopuruak, gora egin du ezkondu gabe dauden bikoteen kopuruak, gora egin du jatorrizko etxean bizi direnen kopuruak eta, hartara, atzeratu egin da gazteen emantzipazioaren adina; aldiz, gutxitu egin da ugalkortasuna, baina gora egin du elkartzeko libreen ugalkortasunak. Bestalde, dibortzio tasak eta elkarrekin bizi diren bikoteen banatze tasak ere gorantz joan dira, eta banatze osteko famili berreraikuntza ez da bideratu ezkontza berrietan, bizikidetasunean baizik.

Jakina, eredu horiek ez dira Europako toki guztietan modu eta denbora berean ezarri. Jokamolde berriak Eskandinaviatik zabaldu ziren Europako beste tokietara, iparraldetik hegoaldera, denbora desfase handiarekin, eta intentsitate desberdinarekin gauzatu dira eskualde eta gizarte sektoreen arabera. Izan ere, aurreko eredu demografikoaren haustura, esan dugun bezala, egiturazko aldaketa sozio-ekonomikoei eta balio sistemaren aldaketari lotuta dago. Batez ere, aldaketa kultural hori ez da oraindik indar berarekin gauzatu gizarte talde guztietan. Aldaketa kulturalak, besteak beste, familiarren eraketa eta familiarren egonkortasuna jotzen ditu bete-betean. Balioen aldaketak sekularizazioa eta indibidualizazioa ditu ardatz. Gaur egun esparru

pribatuan banakoaren interes autonomoak nagusi egiten direnean, bai identifikazio sexualari dagokionez bai ugalketari dagokionez, zalantzan jartzen dira: familia barruko ohiko agintea, generoen arteko ohiko rolen banaketa eta lan banaketa. Baina, oraindino, aurreko ereduaren eta eredu berrien arteko desfaseek tentsioak, egoera anomikoak eta kontraesanak sortzen dituzte pertsona askorentzat, bereziki, emakumeentzat.

Ikuspegi makro batean, Europako eredu demografiko berria, eta bereziki, ugalkortasunaren auzia, larritasunez aztertua izan da esparru politikoan. Ez da ahaztu behar, botere politikotik, ugalkortasun baxua estatuen boterearen gainbeherarekin identifikatu dela behin baino gehiagotan. Administrazio publikoetan ugalkortasun txikiko portaera demografikoek sortu duten kezka hainbat iturritatik etorri da azken urteotan: batez ere, etorkizuneko lan merkatuaren murriztapenarekin identifikatu da eta populazio zaharra mantentzeko zailtasunekin. Ugalkortasuna suspertzeko ekintza instituzionalak kezka horren ondorio izan dira; ekintza horiek ez dira beti eraginkorrak izan hala ere. Bestalde, azken urteotako mugimendu migratzaileen ostean, badirudi immigrazioa ugalkortasun murriztaile horrentzako ordezkapen faktore bat izan daitekeela pentsatu dela eta, ondorioz, beste "giro" sozial bat hedatzen ari dela.

Dena den, gure azterketan azken fenomeno horrek ez du saihestu behar ugalkortasun murriztailearen zergatiak galdetzea. Hau da, zer nolako gizarte ereduak da gurea, alegia, erreproduzitzeko zailtasunak dauzkan gizarte ereduak?, zer nolako gizarte ereduak sortzen die hainbeste koste, bereziki emakumeei?

Izan ere, Euskal Herrian ugalkortasun txikiko ereduak dugu nagusi, baina herrialde desberdinetako jaiotze- zein heriotza-tasei begiraturaz gero, errealitate

desberdinekin egiten dugu topo. Biztanleriaren berezko hazkundera 2004. urtean positiboa izan zen Nafarroa Garaian, Gipuzkoan eta Araban. Negatiboa gainerakoetan. Euskal Herrian, Europan bezala, egitura demografikoa ez da homogeneous. Bizkaiko, Lapurdiko, Behe Nafarroako eta Zuberoako populazioek gainerako herrialdeetako populazioek baino erreproduzitzeko zailtasun gehiago dute. Zerk eragiten ditu zailtasun horiek herrialde horietan? Portaera demografiko horien atzean arrazoi berdinak al daude? Zerk eragin du gainerako herrialdeen hazkunde positibo hori?

Uste dut, gaur hemen, gai hauek Euskal Herrira ekartzean, gogoetarako beta izango dugula: alde batetik, datuak ikusteko eta, bestetik, zergatien buruzko galderak proposatzeko eta, neurri batean, prospekzioak egiteko ere.

BIBLIOGRAFIA

B. ARREGI eta A. DAVILA (arg.)(2005). *Reproduciendo la vida, manteniendo la familia. Reflexiones sobre la fecundidad y el cuidado familiar desde la experiencia en Euskadi*.UPV-EHUko argitalpen zerbitzua, Bilbo.

J. R. WEEKS(1990).*Sociología de la Población*. Alianza Editorial, S.A., Madrid.

PROSPEKZIO DEMOGRAFIKOA. ZER DATORKIGU?

Marta Luxán EHUKo irakaslea

Datu demografikoak herri baten historiaren isla dira, portaera demografikoetan koiunturak zein aldaketa sozialek eragin handia baitute. Jakina denez, populazio baten hazkundearen oinarriko ekuazioak bi aldagai biltzen ditu: biztanleriaren berezko mugimendua, jaiotzak ken heriotzak, eta migrazioak, sarrerak ken irteerak. Egun, Euskal Herrian bizi dugun zahartze prozesua ekuazio horren lehenengo aldagaiaren emaitza dugu, hots, ugalkortasunaren jaitzieraren ondorio zuzena. Hori horrela bada ere, ugalkortasunaren inguruko gogoeta jorratzerakoan aintzat hartu behar dira kontu bi. Alde batetik, ugalkortasunaren inguruko erabakiengan eragiten duten faktoreak anitzak dira eta erabakien eta faktoreen artean dagoen harremana ez da kausala, hots, ez da ez zuzena ez eta erabatekoa ere. Esaterako, 90eko hamarkadan izandako jaiotzen beherakada ulertzeko ezin dugu lan-merkatuaren egoera soilik kontutan hartu, nahiz eta enpleguaren eta ugalkortasunaren artean nolabaiteko lotura badagoela ziurtzat jo. Bestalde, koiunturazko datuak aztertzean oso informazio gutxi dugu belaunaldien portaeraren inguruan. Adibide berbera erabiliz, 90eko hamarkadan ugalkortasun indize sintetikoa bat baino gutxiagokoa izan bazen ere, horrek ez du esan nahi urte horietan seme-alabak izaten ari ziren pertsonen seme-alaben batz besteko kopurua batekoa baino gutxiagokoa izango denik.

Honetaz gain, badirudi demografiaren arloan ugalkortasuna emakumeen gauza dela, emakumeek bakarrik erabaki eta gauzatzen duten kontua dela, gizonei buruz oso informazio gutxi baitugu. *Txorakeria galanta!*, pentsa dezake norbaitek, baina ez egote honek eragin zuzena izan du, orain arte behintzat, portaeren azalpenetan. Esate baterako, askotan ugalkortasunaren jaitziera emakumeek lan-merkatuan duten parte-hartzearekin lotuta dagoela esan da eta askoz ere gutxiagotan gizon gazteek lan-merkatuan duten egoerarekin harremana izan dezakeenik.

Ugalkortasunarengan eragina duten faktoreak anitzak direla aipatu dugu, eta ugalkortasunak faktore horiengan ere nolabaiteko ondorioak badituela gehitu behar. Baina zer nolako faktoreetaz ari gara? **Lana eta etxebizitza, denboraren erabilpena, bizitzaren luzatzea eta norberaren aukeren inguruko itxaropenetaz**, besteak beste.

Aipatutako lehenengo **bi aztergaiei** dagokienez, askotan entzun dugu heldutasuna edota erabateko hiritartasuna, lana izan, gurasoen etxetik alde egin eta norberaren familia izango dena eratzten hasten garenean gureganatzen dugula. Egun, lana eta etxebizitzaren merkatuen egoera ikusita,

gazteek zaila dute helduak bilakatzea. **Enpleguari** dagokionez, nahiz eta langabezia-tasak jaitsi diren prekarietatea oso zabaldua dago, batez ere behin-behinekotasunaren eta soldaten bitartez. Bestalde, etxebizitzaren parkea gero eta handiagoa izan arren, azken urteetan izandako garestitze prozesua dela medio, etxebizitza ordaintzeko askoz ere lan-urte gehiagokoren etekina beharrezkoa da. Beraz, gurasoengandik independizatzea ekonomikoki gero eta zailago dago. Honek, zalantzarik gabe, ugalkortasunarengan eragina badu: datuen arabera, egun umeak izateko erabakia eta bikotearen elkarbizitza erabat lotuta baitaude; hau da, elkarbizitzarik gabe ez dago umerik.

Baina ekonomikoak ez diren faktoreak ere oso garrantzitsuak ditugu. Zenbait teorikoen arabera, **arloan publikoan** orokorrean berdintasunerantz aurrera egin bada ere (ikasketak eta lan-merkatuari dagokienez alegia), arlo pribatu (etxeko lanak, zaintza eta abar) zein babes-neurriei dagokienez berdintasun maila oso ezberdinak daude Europako herrialdeetan. Azalpen hauen arabera, berdintasun desoreka honek eragina izango luke ugalkortasunean: zenbat eta desoreka handiagoa, orduan eta ugalkortasun txikiagoa. Denboraren erabilpena desoreka hauek neurtzeko modu bat da eta, 2003. urteko datuen arabera, emakumezkoek etxeko lanetan ematen duten denbora gizonezkoek ematen dutena baino hiru aldiz handiagoa da oraindik ere EAEn. Zaintzari dagokionez, gauzak ez dira oso desberdinak, zaintzaile gehienak emakumeak baitira: amak edota alabak.

Honetaz gain, bada erabat demografikoa izan arren oso gutxitan aipatzen den gaia: zer nolako eragina du **bizitzaren luzatzeak** ugalkortasunaren inguruko erabakietan? Nire ustez, pentsatzen duguna baino handiagoa. Egundik 80 urte baino gehiagoko pertsona bati gaztetan adin horretara helduko zela pentsatzen ote zuen galdetzean, ezetza da erantzunik arruntena. Aldiz, gaur egungo gazteek heriotza oso urrun ikusten dute eta bizitzan gauza askotarako denbora dagoela ere pentsatzen dute; honek gurasoak izateko erabakia atzeratzea dakarrela esango nuke, denbora dagoelako eta umeak izatea bestelako aukerekin bateraezina dela uste delako.

Eta bizitzaren luzatzeaz hitz egitean, ezinbestekoa dugu **belaunaldien arteko harremanetaz** hitz egitea. Egundik, aiton-amonen papera biloben zaintzan oso garrantzitsua da eta askotan familiaren hurbiltasuna erabakiorra izaten da gurasoak izateko garaian. Hain dago hedatua ezen eta amonaren sindromeaz hitz egiten baita, lan-karga gehiegi duten emakume helduen kasuak anitzegiak direlako. Ondorio kaltegarriak alde batera utzirik, harreman hauetan, aitonen eta iloben arteko harremanetan, gizonezkoen papera birdefinitzen ari dela diote zenbait adituek, eta zenbait gizonek seme-alabekin inoiz izan ez zituzten ardurak bereganatzen dituztela.

Iraganari begira jarriz gero, ugalkortasunarekin lotuta dauden bizitza-aukeretan izandako aldaketa aipatu behar da. Hots, egun nahiz eta bikotea izan edota bikotekidearekin bizi, guraso ez izatea aukera onartua dela, lehen ez bezala. Bikotearen helburua ez da umeak izatea edo, izatekotan, ez da helburu bakar edota nagusia.

Aurrera begiratu baino lehen, Euskal Herriko lurraldeen artean dauden aldeak aipatzea ezinbestekoa dugu. Herrialde mailako datuak ikusteko aukera izan dugu, baina udalerrri mailakoak esku artean izango bagenu, aldeak oraindik eta handiagoak direla baieztatuko genuke. Udalerrietako adin eta sexu egiturak eragin zuzena baitu ugalkortasunean eta, aztertu izan dugunez, egitura zein zahartze-indizeen artean aintzat hartzeko moduko ezberdintasunak baitaude. Esaterako, Nafarroa Garaian emakume gazteen ugalkortasun-tasek 2000. urtetik aurrera gora egin dute, 20 urte luzez izandako joera apurtuz eta beste herrialdeetako bilakaerari kontra eginez. Aldaketa hau ulertzeko etorkinen portaera demografikoa aztertzea ezinbestekoa dugu.

Demografiaren zereginen artean, etorkizunean gertatuko denari buruz zenbait pista ematearena dago, ez zenbaki zehatzekin baizik eta joera eta balizko gertakizunekin. Euskal Herrian etorkizun hurbilean gertatuko dena aztertzeko hiru faktoretan oinarrituko gara: **biztanleriaren egitura eta migrazioetan, generoen arteko harremanetan eta familia eta berdintasuneko politika publikoetan.**

Migrazioei dagokienez, atzerritik lanera datozen pertsonen populazioaren adin egitura gazteagotzeaz gain ugalkortasun-tasak igo arazten dituzte, beraietako asko umeak izateko adinean baitaude eta izan izaten baitituzte. Beraz, zenbat eta etorkin gehiago orduan eta ugalkortasun handiago. Baina migrazio mugimendu ezberdinak daude, eta Iparraldean gertatzen ari dena, Frantziatik datozen adin ertainetako biztanleen areagotzea, azterketa berezia merezi du.

Generoen arteko harremanen arloan, badirudi gauzak teorikoki praktikoki baino gehiago aldatu direla. Ziurrenez, praktikan aldaketa sakonagoak gertatuko balira, hau da, gizonezkoek ardura handiagoa bereganatuko balukete, ugalkortasun-tasak zertxobait igoko lirateke.

Politika publikoak direla eta, egun bi eztabaida garrantzitsu daude. Alde batetik, ea eraginkorrak diren, hots, zer punturaino eragiten duten biztanleriak ugalkortasunaren inguruan hartzen dituen erabakietan. Bestaldetik, ea zenbait portaeren aldaketa bultzatu nahian ez ote duten betikoa errepikatzen, hau da, gizonezkoen denbora emakumezkoena baino gehiago baloratzen.

